

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри медичного права факультету післядипломної освіти ДНП «Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького» Ірини Ярославівни Сенюти на дисертацію Качмар Марти Зеновіївни на тему: «Право на медичну допомогу: цивільно-правовий аспект», представлену до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Важливе значення з-поміж особистих немайнових прав у Цивільному кодексі України (далі — ЦК України) обіймає право на медичну допомогу, яке також є і конституційним (ст. 49 Основного Закону України), і конвенційним правом людини (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

Дослідження окресленого права на етапі рекодифікації цивільного законодавства України має особливе значення, адже детальне з'ясування його змісту, лакун у регулюванні і тернів у правореалізації може слугувати для оптимізації законотворення. Право на медичну допомогу є осердям сфери охорони здоров'я, яка за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014) має бути в усіх державних політиках.

Актуальність наукового пошуку безумовна і в аспекті євроінтеграційного вектору України, що підсилюється необхідністю втілення праволюдських цінностей насамперед в царині охорони здоров'я. Каталізує науковий процес і практика Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), який, зокрема Україні, вказує на численні недоліки, що пов'язані з реалізацією права на медичну допомогу. Яскравим прикладом в окресленому контексті є рішення у справі «Майборода проти України» (2023), в якому ЄСПЛ, зокрема, відзначив, що право пацієнтів на інформовану згоду на медичне втручання посідає важливе місце в його практиці, що держави зобов'язані запроваджувати

необхідні регуляторні заходи для забезпечення того, аби лікарі враховували передбачувані наслідки запланованої медичної процедури для фізичної цілісності їхніх пацієнтів і заздалегідь інформували пацієнтів про ці наслідки таким чином, щоб ті могли надати інформовану згоду.

Запровадження в Україні воєнного стану вкотре сфокусувало увагу на ключових конституційних цінностях, закріплених у ст. 3 Конституції України: життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека.

Відповідно до ч. 1 ст. 64 Основного Закону України, конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. У ч. 2 цієї ж статті йдеться, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. У ст. 49 Конституції України гарантовано право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, яке може бути обмежено в умовах воєнного стану.

У п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 №64/2022 зазначено, що в зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України. Цей Указ затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. Як бачимо, ст. 49 Конституції України в переліку немає, отож, конституційне право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування в умовах воєнного стану не обмежено. Отже, кожна людина має право на повний обсяг медичної допомоги в умовах воєнного стану без жодних обмежень, у тому числі на планове лікування.

Проте на практиці воєнний стан загострив проблеми в здійсненні права людини на медичну допомогу: від доступності медичної допомоги, ліків до руйнування закладів охорони здоров'я і загибелі медичних працівників.

Дисертаційна праця саме покликана віднайти баланс теорії і практики для оптимізації здійснення досліджуваного права, запропонувати шляхи

удосконалення законодавчого регулювання з метою охорони і захисту права людини.

Подекуди тематика дисертації може виглядати «оскомною», адже чимало наукових публікацій було присвячено праву на медичну допомогу та цивільним правовідносинам, пов'язаним з реалізацією досліджуваного права. Проте новельні державницькі умови, насамперед умови воєнного стану, практичні виклики, зумовлені проблемами правореалізації і правозастосування, складність правової матерії, контроверзійність законодавства України є однозначною передумовою теоретичної розвідки, яку виконала Марта Качмар.

Відзначимо, що робота Марти Зеновіївни виконана в межах науково-дослідної проблематики кафедри загальноправових дисциплін факультету №1 (з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України) Львівського державного університету внутрішніх справ у межах теми «Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу» (номер державної реєстрації: 0123U103819). Робота покликана поглиби кафедральний пошук і примножити загальний вплив дослідження на загальнодержавні євроінтеграційні процеси.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, їхня вірогідність та новизна. Викладені в дисертації положення, рекомендації та наукові висновки, зроблені в результаті аналізу науково-теоретичних праць, узагальнення практики застосування законодавства за тематикою дослідження, є оригінальними, логічними та обґрунтованими.

Підхід авторки до розкриття тематики відзначається спектральністю дослідження (від правничої природи права до відповідальності за його порушення). Проблематика дисертаційної роботи сприяла окресленню обсягу мети, суті та каталогу поставлених завдань.

Дисертантка визначила мету наукового пошуку, яка полягає у поглибленні знань щодо змісту права на медичну допомогу, встановленню теоретичних та практичних проблем його реалізації та шляхів їх вирішення. Відповідно до поставленої мети Марта Качмар формулює такі основні завдання, приміром: з'ясувати поняття та зміст права на медичну допомогу; охарактеризувати особливості недоговірних та договірних форм реалізації права на медичну допомогу; з'ясувати особливості організаційно-правового забезпечення діяльності державних та комунальних закладів в умовах дії правового режиму воєнного стану; розкрити істотні умови та зміст договорів про надання медичних послуг; дати правову характеристику договірної та позадоговірної (деліктної) відповідальності, як засобу забезпечення захисту права на медичну допомогу.

Як видається, Марті Качмар в основному вдалося досягнути поставленої мети. Авторка засвідчила належний рівень знань літературних джерел, міжнародних стандартів, національного законодавства, правозастосувальної практики, запропоновано власне бачення вирішення нормативних прогалин, а також зазначено ті контрверзії, які можуть бути предметом подальших наукових розвідок.

У процесі виконання дисертаційної роботи використано різноманітні методи наукового пізнання для аналізу проблем, що вивчались, та їх розв'язання. Проаналізовано міжнародні стандарти, досліджено національне законодавство та здійснено його критичну оцінку з відповідними пропозиціями щодо удосконалення.

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження зумовили структуру цієї роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Архітектоніка роботи належна, внутрішня композиція спрямована на досягнення мети і розв'язання поставлених дисертанткою завдань, забезпечено логічність викладу тексту.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень. Достовірність результатів наукової праці забезпечується використанням достатньої кількості

джерел, апробацією дослідницьких матеріалів на численних науково-практичних заходах, а також підтверджується актами впровадження дисертаційних напрацювань.

Нормативним підґрунтям роботи є розлогий перелік законів і підзаконних нормативно-правових актів, а також міжнародних і регіональних стандартів, які регламентують, зокрема систему охорони здоров'я та права людини.

Позитивним видається аналіз національної судової практики, зокрема Конституційного Суду України, та практики ЄСПЛ, що слугує більшій аргументованості теоретичних положень.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Вважаємо, що результати дисертаційної роботи містять елементи теоретичної та практичної значимості. Вони можуть бути використані для продовження наукового пошуку щодо проблематики особистих немайнових прав у сфері охорони здоров'я: від нормативного регулювання до особливостей здійснення, а також мати вплив на інше галузеве законодавство, що регулює право на медичну допомогу міжгалузево (конституційне, адміністративне та інше).

Це дослідження також є корисним для навчального процесу в закладах вищої медичної і юридичної освіти. Окремі положення дисертації можуть використовуватися як при опануванні навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Медичне право України», так і відповідних спецкурсів. Навчальна цінність наукових результатів дослідження засвідчена в додатках до роботи. Зокрема додаток В підтверджує можливість застосування наукового доробку для підвищення кваліфікації адвокатської спільноти.

Доходимо висновку, що теоретичні надбання Марти Зеновіївни можуть бути втілені на практику як медичну, так і юридичну, з метою досягнення балансу науки і практики.

Повнота викладу положень і висновків дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної праці опубліковано в 3 статтях у наукових фахових виданнях

України, а також здійснено апробацію матеріалів на науково-практичних заходах, у тому числі за кордоном.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей авторки, в яких відображено положення дисертаційної роботи і результати проведених досліджень, розкривають дослідницьке питання. Дисертація пройшла апробацію, є самостійною науковою працею, що має завершений характер, а висновки, до яких дійшла авторка, містять елементи новизни.

Наукова новизна отриманих результатів. Оцінюючи ключові здобутки дисертантки, варто вказати на окремі результати, що мають наукову новизну.

1) підтримуємо позицію авторки (стор. 19, 20) щодо висновку про те, що сам факт введення правового режиму воєнного стану в державі не повинен впливати як форс-мажорна обставина на чинність будь-яких правочинів, включаючи договори медичного страхування, надання медичних послуг. Звісно, що з метою ефективного забезпечення прав людини слід вивчати кожен конкретний випадок на предмет наявності причинно-наслідкових зв'язків між обставинами, що виникли, та невиконанням договорів, адже першорядним має бути життя і здоров'я людини.

2) на етапі оновлення ЦК України важливою видається пропозиція авторки щодо окремого регламенту для договорів про надання медичних послуг, адже за чинного ЦК України законодавче регулювання загальне (глава 63 ЦК України), що не до кінця враховує специфіку надання медичних послуг.

3) поділяємо позицію авторки щодо правничої суті декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, яка не є договором про надання медичних послуг (стор. 78 дисертації). Декларація про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу, має подвійне юридичне значення: а) засвідчує реалізацію права на вільний вибір лікаря (хоча фізична особа ще не є пацієнтом); б) є юридичним фактом, що підтверджує виникнення у фізичної особи статусу третьої особи за договором за програмою медичних гарантій.

Зауваження щодо змісту дисертації. Загалом робота заслуговує на позитивний науковий відгук, проте дисертаційне дослідження містить певні недоліки, окремі питання не знайшли належного обґрунтування чи залишилися поза увагою авторки, з деякими дисертаційними положеннями не можна беззастережно погодитися. А саме:

1. Не можемо погодитись з позицією дисертантки, що доречно розширити зміст права на медичну допомогу в аспекті складової можливості на медичну реабілітацію. У чинному національному законодавстві чітко розмежовано конструкції «медична допомога» та «реабілітаційна допомога», закріплено їх нормативні визначення у ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Аналізуючи дефініцію терміноконструкції «медична допомога», під якою законодавець розуміє діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямовану на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами, що реабілітація є поза межами медичної допомоги. Ретроспективний аналіз досліджуваної конструкції дав би підстави стверджувати, що реабілітація є складовою медичної допомоги, проте нормативні трансформації призвели до новельних підходів розмежування двох різних видів допомоги. А відтак право на медичну допомогу та право на реабілітаційну допомогу є різними суб'єктивними можливостями людини, що чітко простежується і з ст. 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», в якій гарантовано право на кваліфіковану медичну та реабілітаційну допомогу із забезпеченням належного рівня захисту персональних даних.

2. Звертаємо увагу, що на стор. 72 дисертації авторка долучається до наукової дискусії, в межах якої використовується нечинна редакція ст. 33 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», адже на сьогодні виключено поділ медичної допомоги на вторинну та третинну, а введено єдине позначення цих двох видів допомоги як «спеціалізована медична допомога». В іншій редакції викладена і ст. 4 Закону України «Про

державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», в якій розкрито допомогу, що покриватиметься програмою медичних гарантій: 1) екстрена медична допомога; 2) первинна медична допомога; 3) спеціалізована медична допомога; 4) паліативна медична допомога; 5) реабілітація у сфері охорони здоров'я; 6) медична допомога дітям до 16 років; 7) медична допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; 8) послуги з проведення оцінювання повсякденного функціонування особи.

3. Спірною видається позиція, що предметом договору про надання медичних послуг є діяльність медичних працівників з відповідною професійною підготовкою, яка полягає у профілактиці, діагностиці, лікуванні та реабілітації, необхідність яких викликана хворобами, травмами, отруєннями та патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами (стор. 76). Відповідно до ст. 901 ЦК України, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу. Відтак предметом договору про надання медичних послуг буде саме медична послуга, визначення якої, зокрема, закріплене в ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», під якою розуміється послуга (у тому числі оцінювання повсякденного функціонування особи, реабілітаційна послуга), що надається пацієнту в закладі охорони здоров'я, реабілітаційному закладі або фізичною особою - підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником.

4. Дискусійною є позиція дисертантки щодо надання згоди на медичну допомогу, насамперед щодо вікового цензу. Усталеним є підхід законодавця щодо віку, з якого особа надає згоду на медичну допомогу, і таким є саме досягнення фізичною особою 14 років. Недоречною є пропозиція про внесення змін до ч. 1 ст. 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в аспекті розширення кола осіб і доповнення категорією «неповнолітні особи». Позиція Марти Зеновіївни, що надання згоди на медичне втручання може відбуватися шляхом проставлення підпису на

договорі про надання медичних послуг поруч із підписом пацієнта, спірна. Чинне законодавство України містить інструмент для фіксування згоди на медичну допомогу, а саме форму № 003-6/о «Інформована добровільна згода пацієнта на проведення діагностики, лікування та на проведення операції та знеболення і на присутність або участь учасників освітнього процесу». Напевно доречніше, аби мова йшла про згоду на укладення договору про медичну послугу, а не про згоду на медичну допомогу, яка має свій інструмент. Укладення договору не є достатнім для засвідчення згоди людини на медичну допомогу.

5. При дослідженні питання моральної шкоди, авторка згадує про методику встановлення розміру моральної шкоди, яку використовують судові експерти. Марта Зеновіївна слушно вказує, що методика Ерделевського О. М. скасована, проте не зазначає, що є нова методика, якою мають послуговуватись судові експерти, а саме Міністерством юстиції України атестована та зареєстрована в Реєстрі методик проведення судових експертиз Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (реєстраційний код 14.01.75). Дата прийняття рішення про державну реєстрацію 18.01.2019.

Наведені зауваги не можуть суттєво вплинути на загальне враження від проведеного дослідження, повинні стати предметом обговорення при публічному захисті та можуть слугувати подальшому науковому пошуку Марти Качмар.

Загальний висновок. З огляду на актуальність, новизну, важливість здобутих авторкою наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, практичну цінність сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Качмар М. З. на тему «Право на медичну допомогу: цивільно-правовий аспект» є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові результати, що можуть вплинути на вирішення правничих проблем у сфері охорони здоров'я.

Дисертаційна робота відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 зі змінами, а також Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 зі змінами, а її авторка – Качмар Марта Зеновіївна за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри медичного права факультету
післядипломної освіти ДНП «Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького»**

Ірина СЕНЮТА

Підпис д. ю. н., професора Сенюти Ірини Ярославівни посвідчую

**Вчений секретар ДНП «Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького»**

к. філол. н., доцент С. П. Ягело

